(well-equipped premises, tile stoves, porcelain and glass vessels (Fig. 13)), monetary operations (coins (Fig. 14), jetons (Fig. 12)), manor guards' living quarters, and a weapons' storeroom (flintlock strikers (Fig. 11), wheels), perhaps guest rooms, and storerooms (lead seals).

12 flint artefacts ascribable to the Upper Palaeolithic – Early Mesolithic, Bronze Age, Iron Age, and even the Modern Age were found in trenches 40–42.

Roma Songailaitė

Mantagailiškio dvaro sodyba

2013 m. rugsėjo–lapkričio mėnesiais Mantagailiškio buvusio dvaro sodyboje (UK 80) (Biržų r.) buvo tęsiami 2012 m. pradėti archeologiniai tyrimai. Apie dvarą žinoma, kad dabartinis vietovardis Mantagailiškis yra kilęs nuo buvusio dvaro savininko pavardės. Montigailų pavardė Biržų apylinkėse sutinkama jau nuo XVI a. 1580 m. Upytės žemionis Povilas Montigaila turėjęs Panemunės dvarelį. Dvarvietė kartografiniuose dokumentuose pažymėta jau XVII a. viduryje. 1645 m. Biržų kunigaikštystės plane pono *Montygaylo* žemės valdos pažymėtos dabartinio Mantagailiškio dvaro vietoje ir prie Pauperių (Biržų r., Pačeriaukštės sen.). Iš įrašų Pabiržės bažnyčios krikšto knygose galima spręsti, kad nuo XVIII a. vidurio Mantagailiškio dvaro savininkai buvo Kušelevskiai. Apie 1840 m. baronai Holsteinai jau minimi kaip Mantagailiškio ir Padaičių dvarų savininkai. Po dvarų parceliacijos apie 1924 m. dvarą valdė baronienė Holsten, Henrikas Holstenas mirė apie 1930 m. Po jo mirties dalį žemės ir baltus rūmus nusipirko Dučinskai. Tarybiniais metais Mantagailiškio dvare buvo gamybinis centras. 1994 m. dvaras sugrąžintas savininkams Dučinskams. Be žemės, grąžinti rūmų griuvėsiai, prastos būklės akmenų tvartas ir patenkinamos būklės lauko akmenų sandėlis. Prieš keletą metų dvarą iš savininkų nusipirko S. Kalkys. Apie buvusį dvarą istorinės žinios palaipsniui pildomos. Apie XX a. pradžios dvarą daugiau žinoma iš gyventojų prisiminimų bei išlikusių fotonuotraukų, o apie XVII–XIX a. pagrindinė informacija gaunama tik iš archeologinių tyrimų. Dar neaptikta dvaro inventorių, trūksta kartografinės medžiagos. Reikia tikėtis, kad po kelerių metų bus sutvarkyta dvaro sodyba, slepianti išsamią archeologinių bei istorinių tyrimų medžiagą.

Nuo 2012 m. pradėtų archeologinių tyrimų tikslas – surinkti informaciją buvusios dvaro sodybos rūmų atstatymo ir teritorijos sutvarkymo projektų rengimui bei dvaro teritorijoje buvusių pastatų lokalizavimui rengiant teritorijos toponuotrauką.

2012 m. žvalgomųjų tyrimų metu buvo iškasta 12 šurfų bei viena perkasa (4) ištiriant bendrą apie 65 m^2 plotą. Atidengiant rūmų nuogrindas ir valant griuvenas rūmų aplinkoje archeologiniai žvalgymai atlikti dar apie 53 m^2 plote. Bendras tirtas plotas 2012 m. siekė apie 118 m^2 (*ATL 2012 metais,* V., 2013, p. 667).

2012 m. žvalgomųjų tyrimų metu nukasus griuvenas išorinėje sienų pusėje, buvo rasta aplink rūmus buvusi 1 m pločio nuogrinda su tvarkingai iš smulkesnių lauko akmenų išgrįstu lataku. Ji funkcionavo nuo XIX a. II pusės rūmų rekonstrukcijos iki I Pasaulinio karo. Nuogrinda gerai išlikusi rūmų Š fligelio R bei V pusėse, o Š pusėje apardyta XX a. 2 dešimtmetyje rekonstruojant rūmus. Iš to laikotarpio rasta mūrinė ūkinės paskirties duobė, išmūryta per rūmų pamatus.

Prie rūmų fasadų kastuose šurfuose ankstyvo kultūrinio sluoksnio nerasta, įžemis pa-

siektas 60–90 cm gylyje. Tačiau tarp supiltinės žemės bei šurfe 1 tarp pilkžemio, buvusio pirminio paviršiaus, rastos kelios keramikos bei langų stiklo šukės, kurias būtų galima priskirti ir ankstesniam nei XVIII a. laikotarpiui. Dvaro teritorijos P pusėje lokalizuota buvusios XIX a. pabaigos – XX a. pradžios kalvės vieta (surasti 3 pastato kampai, preliminarus kalvės dydis 14x12 m). Tikslesniam sodybos užstatymo etapų datavimui 2013 m. buvo numatyta vykdyti detaliuosius tyrimus prie rūmų ŠV fasado buvusių laiptų vietoje, o dvaro sodybos teritorijoje buvusių pastatų pažymėjimui toponuotraukoje buvo numatyta vykdyti žvalgomuosius tyrimus.

2013 m. detaliųjų tyrimų metu buvo tiriami du plotai, iš viso 245 m^2. Žvalgomųjų tyrimų metu pastatų bei tvoros lokalizavimui ir kultūrinio sluoksnio patikrinimui buvo kasami 28 įvairaus dydžio šurfai, jais ištiriant apie 120 m^2 plotą. Bendras tirtas plotas 2013 m. sudarė 345 m^2.

Plotas 1 (119 m^2) tirtas rūmų ŠV fasado išorėje, siekiant patikslinti laiptų vietą ir nustatyti rūmų rekonstrukcijos etapus. Tyrimų metu rasti iki rūmų statybos (apie XIX a. vidurį) stovėjusio pastato ŠV ir ŠR sienų *pamatai* su Š ir R kampais (1 pav.). Pamatai dengėsi 10–50 cm gylyje nuo esamo dabartinio paviršiaus. Tirtame plote surasto pastato ŠR išorinės sienos ilgis apie 19–20 m, o ŠV sienos – 11 m, pamatų plotis 0,9–1 m, storis 50–60 cm. Preliminariai rastąjį pastatą būtų galima datuoti XVIII a. II puse – XIX a. I puse (t. y. iki dabar stovinčių rūmų statybos). Kadangi surastų pamatų aplinkoje rasta mažai radinių (koklių, buitinės keramikos), pastato paskirtis labiau panaši į ūkinę, kaip ir visa ŠR–PR dvaro teritorijos dalis, buvusi iki XIX a. vidurio. Tai patvirtina plote 2 bei šurfuose 5, 6, 8, 10 rasta archeologinė medžiaga.

Plotas 2 matuotas 21x6 m dydžio ir pradėtas tirti, remiantis 2013 m. žvalgomųjų tyrimų šurfo 19 medžiaga, kai ieškant tvoros fragmentų rastas XVII a. sluoksnis su pamatų fragmentais.

1 pav. XVIII a. pastato pamatų fragmentai plote 1 iš ŠV. R. Songailaitės nuotr.

Fig. 1. 18th-century building foundation fragments in area 1 as seen from the NW.

Tik pradėjus tyrimus šiame plote jau rasta XVII a. II pusės sugriauta krosnis su išlikusiu 2x1,4 m dydžio padu (ploto 2 ribose) ir koklių duženomis. Pagal tik paviršiuje atidengtus pamatus galima teigti, kad krosnis stovėjo apie 20 m² dydžio patalpoje, ilgąja kraštine prie ŠV sienos. Krosnies aplinkoje rasta daugiausia plokščiųjų žaliai glazūruotų koklių fragmentų (2 pav.), kurių religinis siužetas „angelo Gabrieliaus Apreiškimo Marijai scena“ dar mažai žinomas Biržų archeologinėje medžiagoje. Kiti krosnies kokliai: karniziniai, kokliai juostelės bei karūniniai, datuojami XVII a. II puse, nes tokio ornamento kokliais buvo išmūrytos Biržų pilies rūmų krosnys Liudvikos Karolinos Radvilaitės laikais. Jos herbinių koklių duženų taip pat rasta ploto 2 ir šurfų 5, 10 aplinkoje. Šiuo metu galima versija, kad šie kokliai į tiriamo ploto aplinką pateko kartu su atvežta produkcija (krosnies kokliais) iš Biržų mieste dirbusio puodžiaus dirbtuvių XVII a. II pusėje.

Pastatų lokalizavimui ir pažymėjimui toponuotraukoje buvo kasami šurfai 12, 13, 15, 20–25. Tirtuose šurfuose kultūrinio sluoksnio nerasta. Toponuotraukoje pažymėti patikslinti pastatai: ledainė, sandėlis, didysis pastatas (dar nenustatytos paskirties). Pastatai statyti paskutinio dvaro rekonstrukcijos metu, t. y. XIX a. pabaigoje.

Ieškant XIX a. pabaigos tvoros pamatų fragmentų buvo tiriami šurfai 14, 17, 18, 27, 28. Šurfuose iki XIX a. susiformavusio kultūrinio sluoksnio nerasta, nustatyta, kad tvoros pamatai buvo apie 80–90 cm pločio, įgilinti iki 40 cm. Tvora nuardyta iki žemės paviršiaus tarybinio laikotarpio pradžioje.

Tvoros lokalizavimui kastame šurfe 18 atidengtas iš plytų mūrytas buvusio pastato grindinys ir pamatų paviršius (8 m² plotas). Buvusį pastatą galima priskirti XVIII a. dvaro kompleksui. Tikslesniam datavimui ir buvusio statinio dydžio nustatymui reikia atlikti detaliuosius tyrimus, atidengiant pastatą visu perimetru.

2 pav. XVII a. kokliai iš ploto 2. R. Songailaitės nuotr.
Fig. 2. 17th-century stove tiles from area 2.

Šurfe 10, tirtame keliuko viduryje prie ploto 2, rasti pastato pamatai su sudegusiomis grindimis, o šalia pastato iškastoje duobėje tarp suverstų XVII a. keramikos dirbinių šukių rastos smulkios plokščiųjų koklių šukės, pagal kurias iš dalies buvo atkurtas buvusių dvaro savininkų herbinio koklio fragmentas su trimis povo plunksnomis bei dar neidentifikuotomis keliomis inicialų raidėmis (tikėtina, kad tai Montygailų herbas).

Mantagailiškis manor

From September to November 2013, the field survey started in 2012 was continued at

Mantagailiškis (Biržai District) Manor. The Montygailas surname is already found in the vicinity of Biržai in the 16th century and the manor noted in cartographic documents in the mid-17th century.

The purpose of this research was to collect information on the former manor house in order to prepare a restoration and rehabilitation project, locate the former buildings, and prepare topographic plans of the area. In 2012, twelve test pits and one trench (a total of 118 m^2) were excavated. Based on the 2012 survey results, a further 345 m^2 were surveyed in 2013.

Test pit 1 contained a building foundation from the second half of the 18th – first half of the 19th century (Fig. 1), trench 2 a destroyed furnace with the pad and tile fragments (Fig. 2) decorated with the Annunciation. These tiles may have been produced by a Biržai potter. Test pit 18 contained paving and the foundation for a large building that could have belonged to the 18th century manor complex. Test pit 10 contained the foundation of a building with a burnt floor and 17th century ceramics, e.g. small flat tile fragments displaying the former owner's (the Montygail's family) coat-of-arms with three peacock feathers and parts of unknown words.

Ernestas Vasiliauskas

Naujosios Žagarės dvaro sodyba

Pasak urbanistikos tyrinėtojo A. Miškinio, Naujosios Žagarės dvaras (Joniškio r.) minimas jau nuo XVI a. I pusės. Jis priklausė (kaip ir visas Šiaulių valsčius) Vilniaus vyskupui Jonui II (1519–1936) iš Lietuvos kunigaikščių (patikimų tai patvirtinančių rašytinių šaltinių iki šiol neaptikta). Iki pat XVIII a. pabaigos jis priklausė karališkajai Šiaulių ekonomijai ir sudarė vieną iš 4 jos ūkinių-administracinių vienetų – įvairiais laikotarpiais vaitystę, traktą ar gubernią (nuo 1768 m.). Atskirais laikotarpiais Šiaulių ekonomiją (taip pat ir Naujosios Žagarės dvarą) nuo 1589 m. administravo skirtingi valdytojai.

1764 m. Šiaulių ekonomija grįžo karaliaus Augusto Stanislovo Poniatovskio nuosavybėn. Visų 4 lietuviškų ekonomijų (Šiaulių, Alytaus, Gardino, Bresto) administratoriumi 1765–1780 m. paskirtas Antanas Tyzenhauzas, kuris, siekdamas padidinti iždo įplaukas, iškart ėmėsi reformų. Šiaulių ekonomijos traktų centruose – Šiauliuose, Joniškyje, Žagarėje ir Gruzdžiuose – tebebuvo 4 maži palivarkai, skirti vietininkams išlaikyti. Mažiausioje Žagarės gubernijoje (tik 47 kaimai) prie miestelio buvęs senas dvaras paverstas gubernijos centru, pastatyti 2 malūnai – mūrinis ir medinis, vietoj nugriautų Žadeikių, Petraičių, Jurdaičių, Satkūnų kaimų įkurti 4 palivarkai tais pačiais pavadinimais.

1795 m. Naujosios Žagarės dvarą (kaip ir visą Šiaulių ekonomiją su miestais ir dvarais) Rusijos imperatorė Jekaterina II padovanojo favoritui grafui Platonui Zubovui (1767–1822), o 1858 m. jį nusipirko Dimitrijus Naryškinas. Pasak architektūros tyrinėtojų, 1836 m. inventoriuje aprašyti dvaro rūmai buvo mediniai, su akmeniniu pamatu, o dabartiniai U raidės formos klasicizmo su neorenesansiniais bruožais rūmai buvę pastatyti apie 1865 m. Neogotikiniai žirgyno su manieže, kiti statiniai (pieninės, arklininko, popo, mokyklos ir kiti pastatai) statyti gerokai vėliau – apie 1895–1900 m. Netrukus, 1898–1900 m., pagal Rygos dendrologo Georgo Frydricho Ferdinando Kuphalto parengtą projektą šalia dvaro sodybos buvo pasodintas angliško stiliaus peizažinis parkas (jo projektas iki šiol neaptiktas).